

Наталя Куш

(Слов'янськ)

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕМПОРАЛЬНИХ ПРИЙМЕНИКОВИХ ЕКВІВАЛЕНТІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Стаття продовжує низку публікацій, присвячених проблемі вивчення семантичних можливостей сучасних українських прийменникових еквівалентів як функційних мовленнєвих одиниць.

Ключові слова: *прийменниковий еквівалент, семантика, відмінок.*

The article the row of publications, devoted to the problem of study of semantic possibilities of the modern Ukrainian prepositional equivalents as functional linguistic units.

Key words: *prepositional equivalent, semantics, case.*

Щоразу опановуючи поняття семантичних можливостей службових одиниць мови натикаєшся на низку питань, пов'язаних насамперед із розумінням семантики як лінгвістичного явища загалом, методами і підходами до вивчення службових частин мови зокрема. Тому, попри значну кількість наукових праць у цій галузі, актуальними лишаються питання семантичного наповнення службових слів, у тому числі прийменників, здатність до взаємодії з тими чи тими відмінками, шляхи поповнення прийменникової системи тощо. Отже, мета роботи полягає у дослідженні семантичних особливостей темпоральних прийменникових еквівалентів (далі – ПЕ) сучасної української мови.

Передусім не зайвим буде нагадати, що під ПЕ ми розуміємо аналітичні одиниці, функційно і семантично еквівалентні прийменникам, але структурно складніші, що зумовлено їхнім походженням.

Так, у систему часових ПЕ української мови залучаються форми таких абстрактних іменників, у семантиці яких наявний або розвинувся елемент релятивності (у цьому випадку – здатність до вираження часових відношень) або він уже був. Окремі ПЕ утворилися від прислівників із просторовим значенням. І це не дивно: синкретизм простору і часу виявляє себе в українській мові на всіх рівнях.

Найуживанішими в системі вираження часових відношень є ПЕ, що вимагають після себе форми род. в.: *безпосередньо після, в (у) добу, в епоху, в еру, відразу після, в (у) кінці, в (у) момент, в (у) період(и), в (у) період від/від...до/до/з...до/з...по, в (у) пору, в (у) проміжку від...до, в (у) процесі, в (у) роки, в (у) середині, в (у) ході, в (у) хвилини, в (у) час, в (у) часи, до моменту, за час, за часів, з моменту, з часів, з часу, на злам, на кінець, на початку, на рубежі, на стадії, на схилі, на час, на шляху від/від...до/до/з (зі, із)/з...до, перед початком, під кінець, під час, пізніше, пізніше від, після завершення, після закінчення, починаючи від/від...до/з (зі, із), по ходу, раніше, раніше від.* Услід за М.В.Всеволодовою, з-поміж часових ПЕ виділяємо **темпоратив** (певний період часу – коли?): *в (у) добу, в епоху, в еру, в (у) кінці, в (у) момент, в (у) період, в (у) пору, в (у) процесі, в (у) роки, в (у) середині, в (у) ході, в (у) хвилини, в (у) час, за час, на злам, на кінець, на початку, на рубежі, на стадії, на схилі, на час, на шляху від, на шляху від...до, на шляху до, на шляху з (зі, із) / з...до, під кінець, під час, пізніше, пізніше від, по ходу, раніше, раніше від; термінатив-старт* (початок дії – з якого часу?): *в (у) період від, з моменту, з часу, починаючи від/з (зі); термінатив-фініш* (завершення дії – до якого часу?): *в (у) період до, до моменту; дистрибутив* (час повторюваної дії – як регулярно?): *в*

(у) періоди, в (у) часи, з часів, за часів; **передчасність** виконання дій: *перед початком*; **послідовність** виконання дій: *безпосередньо після, відразу після, після завершення, після закінчення*; **скаляр** (час, визначений дійсним числом): *в (у) період від...до / з...до / з...по, в (у) проміжку від...до*.

Група первинних компонентів (простих непохідних прийменників), ужитих у складі обставинних темпоральних ПЕ, зумовлена відмінковою формою постпозитивного імені. Основну темпоральну функцію виконує генетично повнозначне слово і з-поміж синтетичних, й аналітичних ПЕ. Визначальним у цьому переліку є первинний компонент *в (у)* у препозиції щодо головного слова, який разом із ним виражає часові смислові відношення: *У час революції виїхав до рідного Києва, де заснував Всеукраїнську академію наук* (12).

Крім первинного елемента *в (у)*, у позиції перед головним словом уживані первинні компоненти *з (зі, із), за, до, на, під, перед*. Причому елемент *до* може стояти й у постпозиції щодо генетично повнозначного компонента. Використання первинного компонента *до* разом із генетично повнозначним компонентом ПЕ вказує на межі тривання певної дії: *До моменту повного затвердіння вилівка смола із суміші вигоряє, форма і стержні стають неміцними і легко руйнуються, коли вилівок вибивають з форми* (8). Первинний компонент *на* разом із лексичним значенням іменного компонента ПЕ вказує на початок дії: *На початку процесу рухом голки 9 зливок заштовхується у контейнер* (8). Первинний компонент *під* у препозиції щодо лексичнозначущої частини ПЕ вказує на час, коли відбувається певна дія: *Під час неофіційних зустрічей із діячами культури він не раз говорив, що передасть батьківщині свою колекцію листів і автографів Олександра Пушкіна за дозвіл здійснити постановку хоча б одного балету в Москві або Києві* (11). Препозитивний первинний компонент *з (зі, із)* уживаний на означення початку дії: *400 пакетних хвилин нараховуються протягом доби з моменту активації пакета та діють протягом 30 днів з моменту нарахування* (5).

Використання первинного прийменника *за* в межах темпоральних аналітичних ПЕ допомагає у вираженні певного періоду часу, протягом якого щось відбувається: *У Росії за часів президентства Володимира Путіна погіршилася ситуація з правами людини* (14). Препозитивний первинний похідний прийменник *перед* указує на початковий етап здійснення чогось: *За тиждень перед початком Великого посту починали святкувати Масниці – проводи зими і зустріч весни* (13).

Визначальними щодо відмінкової форми є первинні елементи, які стоять у постпозиції щодо лексичнозначущого компонента. Найуживанішим є первинний компонент *до*, семантичне наповнення якого вказує на часові межі дії або стану, кінцевий результат. Поєднання первинних компонентів *від...до* використовувані для позначення часових меж: *Починаючи від 4 серпня до кінця літа херсонський “Роллікс” і “Тартак” щосуботи гратимуть на дійствах від змагу “Снікерс Урбанія”* (2). Первинний компонент *з* може вживатися й у постпозиції щодо головного компонента на означення початку дії: *Починаючи з травня 2006 року в Дніпропетровську можна очікувати підвищення рівня народжуваності – так званого “бебі-буму”* (3).

Досить ємною є група темпоральних ПЕ, що вимагають оруд. в.: *безпосередньо за, безпосередньо перед, вслід (услід) за* (послідовність); *в інтервалі між, в (у) період між, в (у) проміжку між* (термінатив); *одночасно з (зі, із), паралельно з (зі, із)* (одночасність, супровідність виконання дій). Основними допоміжними компонентами в постпозиції щодо головного компонента виступають такі первинні елементи – *з, за, між, перед* (первинні прийменники) у складі аналітичного ПЕ. Необхідною умовою ПЕ цієї групи виступає препозитивний первинний компонент *в (у)* на означення часу, за якого відбувається дія: *В такому випадку відкладені теледебати мають відбутись одразу по усуненню цих причин в цей самий день, або на наступний день в проміжку між 19-ю та 21-ю годинами; якщо в день, на який було перенесено теледебати жеребкуванням*

призначено інші теледебати, останні відбуваються в проміжку між 21-ю та 23-ю годинами (1).

Постпозитивний первинний компонент з (*зі, із*) разом із генетично повнозначним компонентом уживаний на позначення одночасності, супровідності виконання певних дій: *Одночасно з моделями вилівка на плиті монтують також моделі ливникової системи* (8). Первинний компонент *за* вказує на послідовну зміну дії: *У зв'язку з цим центр досліджень політичних цінностей звернувся з питанням до політичних експертів: “Що робитиме опозиція, якщо МВС вслід за Колесниковим затримає Януковича?”* (7). Сміслові відношення на позначення часового відрізка між певними днями, датами виражаються за допомогою прийменника *між* у постпозиції щодо головного компонента: *Господарство України і світу в період між двома світовими війнами* (10).

Уживання первинного компонента *перед* зумовлене позначенням подій, що відбуваються напередодні: *Безпосередньо перед початком продування дренажі повинні бути закриті, – щоб уникнути засмічування* (9).

Темпоральні ПЕ також можуть мати при собі іменник (займенник) у формі знах. в. Ця група малочисельна і нараховує такі одиниці: *не пізніше за, не раніше за, пізніше за, раніше за* (передчасність). Первинний елемент *за* має порівняльний відтінок і в межах ПЕ на позначення темпоральних семантичних відношень вказує на час виконання дії, яка відбувається раніше / пізніше за іншу: *Піаніно в мене з'явилося пізніше за мольберт* (4); використання заперечної частки *не* в ролі допоміжного елемента свідчить про часове обмеження: *Польща вступить в зону євро не раніше 2015 року* (6).

Отже, темпоральні ПР з метою “часової конкретизації” поділяються на низку підгруп: темпоратив, термінатив-старт, термінатив-фініш, дистрибутив, передчасність, послідовність, скаляр, що, безумовно, полегшує сприйняття мовцем семантики речення, тексту загалом і дозволяє зробити граматично правильний вибір на користь тієї чи тієї прийменникової одиниці. Найчисельнішу групу часових ПЕ складають одиниці, що вимагають після себе родового відмінка. Допоміжними компонентами в межах аналітичних ПЕ є первинні, вторинні прийменники, заперечна частка *не*, сполучники, які, власне, і впливають на вибір відмінка і виступають важливим засобом поліпшення “якості” позначуваних семантичних відношень.

Однак пропонуване дослідження не обмежується питаннями додаткової семантичної ознаки, значенням відмінків ПЕ, перспективними є наукові розробки їхнього теоретичного опису з урахуванням походження, структури, кількісного вияву тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всеволодова М. В., Клобуков Е. В., Кукушкіна О. В., Поликарпов А. А. К основам функционально-коммуникативной грамматики русского предлога / [Всеволодова М. В., Клобуков Е. В., Кукушкіна О. В., Поликарпов А. А.] // Українські прийменники. Синхронія і діакронія : [пробний зошит / за ред. проф. А. П. Загнітка]. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – С. 82–129.
2. Всеволодова М. В. Предлог: поле и категория (аспект функционально-коммуникативной грамматики) / М. В. Всеволодова // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / укл. А. Загнітко [та ін.]. – Донецьк : ДонНУ. – Вип. 11. – 2003. – С. 33–38.

ДЖЕРЕЛА

1. Закон України Про обов'язкове проведення передвиборних теледебатів та радіодебатів під час виборчих кампаній по виборах Президента України та виборах народних депутатів України. Розділ II. Принципи, умови проведення, порядок проведення теледебатів та радіодебатів і порядок використання електронних (аудіовізуальних) засобів масової інформації // http://www.rada.gov.ua/osmir/tables/01_2002/TABL8350000V.html
2. Зелений Ю. ФДР-вісті з Краю : Щосуботні зустрічі з “Тартаком” та “Ролліксом” – 2007. – 2 серпня // <http://www.sd.org.ua/news.php?id=12354>

3. Информационно–аналитическое агентство “Приднепровье”. – 2005. – 4 жовтня // <http://gorod.dp.ua/news/news.php?id=2644>
4. Мельник Л. Піаніно в мене з'явилося пізніше за мольберт // Львівська газета. – 2007. – 4 квітня. – № 60 (1111) // <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2007/04/04/22742/>
5. МТС Передплата. Оновлений тариф МТС БЕЗлімітний БЕЗ контракту для абонентів передплати // <http://www.mts.com.ua/ukr/prepaid.php?pid=6&tid=152>
6. Польща вступить в зону євро не раніше 2015 року // Укрбізнес. – 2008. – 29 вересня // <http://www.ukrbiznes.com/news/finance/47040.html>
7. Портал українця. – 2005. – 27 травня // <http://www.vox.com.ua/data/publ/2005/05/27/schobutyume-opozysiya-yakscho-mvs-vslid-za-kolesnykovym-zatrymae-yanukovycha.html>
8. Прейс Г. О. Технологія металів та інших конструкційних матеріалів / Г. О. Прейс. – К. : Вища шк., 1973. – 510 с.
9. Реферат: Безпека обслуговування теплообмінних апаратів та трубопроводів // <http://www.bestreferat.ru/referat-33856.html>
10. Реферат : Господарство України і світу в період між двома світовими війнами // <http://referat.a.ua/?id=299475>
11. Семака Л. Серж Лифар – зірка світової величини / О. М. Авраменко, Л. П. Шабельникова // Українська мова : збірник текстів для диктантів : державна підсумкова атестація : 9 клас. – Донецьк : ТОВ ВКФ “БАО”, 2007. – С. 26.
12. Семака Л. Поліглот світового рівня / О. М. Авраменко, Л. П. Шабельникова // Українська мова : збірник текстів для диктантів : державна підсумкова атестація : 9 клас. – Донецьк : ТОВ ВКФ “БАО”, 2007. – С. 26–27.
13. Скляренко Є. О. Народний календар. Свята. Звичаї та обряди. Народна мудрість. Зима // <http://uaua.info/content/articles/913.html>
14. 5 канал 27.02.2008 12:49